

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.018

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/167-20>**Коваленко В. В.**

кандидат економічних наук, старший викладач,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5456-8898>

Мацедонська Н. В.

кандидат економічних наук, доцент,
Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Західноукраїнського національного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3042-9006>

Kovalenko Viktoriia, Matsedonska Natalia

Vinnitsia Educational and Scientific Institute of Economics
West Ukrainian National University

**СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ
ТА НАПРЯМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

У статті досліджено сутність поняття «фінансова безпека домогосподарства» у складі фінансової безпеки держави. Визначено об'єкти та суб'єкти фінансової безпеки домашнього господарства. Доведено, що сьогодні проблема забезпечення фінансової безпеки домогосподарств отримала надзвичайну актуальність. Даний факт тісно пов'язаний із глобалізацією економіки та інтеграційними процесами, що сприяють зміні добробуту домогосподарств. У роботі зазначено, що фінансова безпека домогосподарств має свої специфічні особливості. Описано три основні функції системи забезпечення фінансової безпеки домогосподарства (попереджувальна, прогностична та управлінська). Виокремлено п'ять основних напрямів забезпечення фінансової безпеки домогосподарств, а також перелічено форми забезпечення фінансової безпеки домашніх господарств.

Ключові слова: домогосподарство, безпека, фінансова безпека, ризик, самострахування.

**THE ESSENCE OF FINANCIAL SECURITY OF HOUSEHOLDS
AND DIRECTIONS OF ITS PROVISION**

The main purpose of the work is to reveal the content of financial security of households, to determine the main areas of financial security of households. Today, the priority of economic development of any state, including Ukraine, is to ensure high financial security of the state, which, in turn, is one of the main components of national security of Ukraine. In the country's financial security system at the micro level, the basic component is the financial security of the household. The proper functioning of the financial security system is complicated by a number of problems, among which are: low household incomes, high unemployment and poverty, shadowing of the economy. The lack of a comprehensive approach to the study of financial security of households, the objective need for research in this area, the relevance of the issue and its practical significance determine the choice of research topic. Scientific publications of leading domestic scientists have become methodological and informational. Methods of analysis, comparison, generalization, system approach, abstraction and grouping were used during the research. The article examines the essence of the concept of "financial security of the household" in the financial security of the state. The object and subjects of financial security of the household are defined. It is proved that today the problem of ensuring the financial security of households has become extremely relevant. This fact is closely related to the globalization of the economy and integration processes that contribute to changing the welfare of households. The paper notes that the financial security of households has its own specific features. Three main functions of the system of ensuring the financial security of the household (preventive, prognostic and managerial) are described. There are five main areas of financial security of households, namely: increasing household income, balancing household income and expenditure, using self-insurance, insurance using the capabilities of insurance companies and legal protection of households. The article also lists the forms of ensuring the financial security of households.

Keywords: household, security, financial security, risk, self-insurance.

JEL classification: D10

Постановка проблеми. Сьогодні економічного розвитку пріоритетним напрямом економічної політики будь-якої держави, у тому числі й України, є забезпечення високого рівня фінансової безпеки держави, яка,

свою чергою, є однією з основних компонент національної безпеки України. У системі фінансової безпеки країни на мікрорівні базовим складником є фінансова безпека домогосподарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні велику кількість досліджень присвячено сутності фінансової безпеки країни, у тому числі безпеці домашніх господарств. Значний внесок у розвиток сучасної теорії фінансової безпеки зробили: О.І. Барановський [1], Ю.М. Воробйов [2], В.В. Ворошило [2], М.М. Данилюк [3], О.К. Єлісеєва [4], М.М. Єрмошенко [5], М.С. Зварич [6], О.Д. Ладюк [7], О.В. Лиса [8], А.І. Сухоруков [9] та ін., у працях яких висвітлено сутність та особливості фінансової безпеки, а також характеризується вплив різноманітних чинників на рівень фінансової безпеки країни та домогосподарств. Аналізуючи внесок учених у теорію і практику фінансової безпеки домогосподарств, слід зазначити, що чимало питань досліджуваної проблеми залишаються недостатньо розробленими та дискусійними. До них слід віднести: трактування сутності та структури фінансової безпеки домогосподарств, механізму її забезпечення, підходи до аналізу стану та впливу фінансової безпеки на добробут населення.

Мета статті полягає у розкритті змісту фінансової безпеки домогосподарств, визначенні основних напрямів забезпечення фінансової безпеки домашніх господарств.

Виклад основного матеріалу. На будь-якому рівні фінансову безпеку слід розглядати як систему відносин суспільства і держави, та, відповідно, основним підходом до вивчення проблем фінансової безпеки повинен бути системний підхід, який дає змогу виявити діалектичну єдність процесів забезпечення фінансової безпеки на національному та регіональному рівнях. Така єдність процесів не дає змоги розглядати один рівень безпеки, не враховуючи інші.

У світовому масштабі фінансова безпека представлена мегарівнем, а державна фінансова безпека – макрорівнем. На рівні регіону або галузі існує мезобезпека. Фінансова безпека сектору домогосподарств та суб'єктів господарювання відображена на мікрорівні.

Згідно з О.І. Барановським, «фінансова безпека розглядається як складна багаторівнева система, що охоплює проблеми грошового обігу та інфляції, обігу валютних коштів, заборгованості держави, бюджетної безпеки, інвестиційної діяльності тощо» [1, с. 113].

М.М. Єрмошенко зазначає: «Економічна безпека повинна безпосередньо включати як основний складник фінансову безпеку або безпеку фінансово-кредитної сфери» [5].

На думку А.І. Сухорукова, «фінансова безпека держави – це захищеність інтересів держави у фінансовій сфері або такий стан бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем, що гарантує спроможність держави ефективно формувати, зберігати від надмірного знецінення та раціонально використовувати фінансові ресурси країни для забезпечення її соціально-економічного розвитку й обслуговування фінансових зобов'язань» [9, с. 17].

На думку Ю.М. Воробйова, фінансова безпека домашніх господарств як економічне поняття – це сукупність соціально-економічних і правових відносин, що забезпечують такий стан фінансів домашніх господарств, за якого вони стійкі до зовнішніх загроз та ризиків, незалежні в ефективному формуванні й у раціональному використанні фінансових ресурсів для реалізації своїх функцій [2, с. 45].

Отже, під фінансовою безпекою домогосподарства розуміється здатність домашнього господарства провадити у життя самостійні фінансово-економічні рішення відповідно до своїх інтересів у рамках правового середовища.

Об'єктом фінансової безпеки домогосподарств є фінансові ресурси і активи домашнього господарства в грошовій та майновій формах, безпеку яких необхідно забезпечити. До суб'єктів фінансової безпеки домогосподарств відносяться домогосподарства, які самостійно керують своєю фінансово-господарською діяльністю, а також інші суб'єкти економічних відносин (державна, фінансово-кредитні установи, суб'єкти господарювання, інші домашні господарства).

Фінансова безпека домашніх господарств має свої специфічні особливості: особисті фінанси найменш регулюються державою та взаємозв'язані з іншими ланками фінансової системи; джерела формування та використання фінансових ресурсів, до яких необхідно віднести розвиток потенціалу особистості та забезпечення і підтримку інших аспектів людської діяльності; ризики особистих фінансів зумовлені ризиком інших учасників фінансового ринку та мають макроекономічне походження і насамперед пов'язані зі змінами на фінансовому ринку.

Таким чином, фінансова безпека домогосподарства повинна слугувати для:

- забезпечення стабільного соціального та економічного розвитку домогосподарства та реалізації його поточних інтересів;
- отримання достатніх фінансових доходів домогосподарства, на основі чого воно отримує фінансову незалежність;
- формування та розвитку механізмів державного регулювання в галузі страхування фінансових відносин між домогосподарствами та фінансово-кредитними установами з метою отримання доходів від фінансово-кредитних операцій;
- державного захисту домогосподарств від зовнішніх та внутрішніх загроз;
- забезпечення пріоритетності державної фінансової політики розподілу доходів та витрат на користь населення;
- досягнення інвестиційної привабливості домогосподарства.

Забезпечення фінансової безпеки домогосподарств спрямоване на підвищення їхніх фінансових можливостей та фінансову стабільність.

Існує три основні функції системи забезпечення фінансової безпеки домогосподарства: попереджувальна (передбачає проведення комплексу тактичних і стратегічних заходів, що спрямовані на попередження загроз та їх нейтралізацію); прогностична (передбачає прогнозування та ідентифікацію внутрішніх і зовнішніх загроз інтересам суб'єкта фінансової безпеки); управлінська (передбачає створення умов та можливостей для оперативного раціонального управління фінансовими ресурсами як у повсякденних умовах, так і за надзвичайних ситуацій).

На думку Ю.М. Воробйова та В.В. Ворошило, основними напрямками забезпечення фінансової безпеки домогосподарств є [2, с. 157]:

- 1) збільшення доходів домашніх господарств. Передбачає здійснення домогосподарствами таких

заходів, як: пошук більш високооплачуваної роботи за фахом; створення власного бізнесу за залучення власних та позикових коштів; проведення диверсифікації джерел доходів, виявлення потенційних джерел доходів та ухвалення відповідних фінансових рішень про їх реалізацію; використання прибуткових фінансових інструментів для отримання доходів від власності, інвестування коштів та ін.;

2) балансування доходів і витрат домогосподарств. Передбачає чітке планування доходів та витрат. Планування щотижневих доходів і витрат членами домашнього господарства дає змогу скласти план доходів і витрат домашнього господарства на короткостроковий, середньостроковий і довгостроковий періоди. Планування витрат домашніх господарств у рамках їхніх доходів дає можливість не тільки збільшити добробут домашніх господарств за рахунок збільшення їх прибутку, а й реалізувати поставлені перед собою цілі;

3) використання самострахування, яке передбачає такі етапи:

- формування резерву власних фінансових коштів домогосподарств, що мають короткостроковий, середньостроковий і довгостроковий характер;
- забезпечення захисту фінансовим резервам із використанням ощадних фінансових інструментів;
- ухвалення раціональних фінансових рішень у рамках величини доходів і (або) фінансових ресурсів;
- уникнення ситуацій, у яких можлива втрата частини доходу або фінансових ресурсів;
- раціональні фінансові рішення з розміщення фінансових ресурсів;

4) страхування з використанням можливостей страхових організацій. Зовнішнє страхування представлене такими видами страхування: загальнообов'язковим державним страхуванням, корпоративним страхуванням та добровільним страхуванням домогосподарств. Своєю чергою, самострахування передбачає формування резерву власних фінансових коштів домогосподарств, які мають короткостроковий, середньостроковий і довгостроковий характер; забезпечення захисту фінансових резервів із використанням ощадних фінансових інструментів; ухвалення раціональних фінансових рішень у рамках величини доходів та (або) фінансових ресурсів; уникнення ситуацій, в яких можлива втрата частини доходу або фінансових ресурсів; раціональні фінансові рішення з розміщення фінансових ресурсів;

5) правовий захист домашніх господарств. Здійснюється за рахунок нормативно-правових актів, що приймаються на рівні держави (Конституція України, Цивільний, Податковий, Земельний кодекси, Кодекс

законів про працю, інші кодекси України, що стосуються діяльності домогосподарств, закони на підзаконні акти, що конкретизують норми чинного законодавства України відносно діяльності домогосподарств, міжнародні нормативні акти, ратифіковані державою, місцеві нормативні акти, які регулюють діяльність домогосподарств на місцевому рівні, а також цивільно-правові договори, що регулюють відносини домогосподарств з іншими суб'єктами). Дані правові акти забезпечують регулювання відносин у сфері діяльності домогосподарств.

Запровадження вищезазначених напрямів забезпечення фінансової безпеки домогосподарств може проводитися у різних формах. Зокрема, найбільш ефективними є: проведення відповідних семінарів щодо вирішення даної проблематики у соціальних інститутах держави, інших державних службах та установах, громадських організаціях; трансляція телевізійних програм, телемости, «круглі столи», для проведення яких запрошуються відповідні спеціалісти з теми фінансової безпеки; публікації в засобах масової інформації на державному, регіональному та місцевому рівнях щодо певних рекомендацій на рахунок різних напрямів забезпечення фінансової безпеки домашніх господарств; публікування науковцями та практиками тематичних, а також аналітичних статей, відповідей спеціалістів та обговорення питання фінансової безпеки на форумах у мережі Internet. Також однією з основних форм забезпечення належного рівня фінансової безпеки домогосподарств є введення в навчальні програми навчальних закладів курсів (предметів) із відповідною тематикою для підвищення фінансової грамотності населення.

Висновки. Отже, фінансова безпека домогосподарств – це невід'ємна складова частина системи фінансової безпеки на всіх рівнях фінансових відносин. Будучи базисом національної безпеки, фінансова безпека домашніх господарств потребує постійного аналізу її стану. Саме тому державна стратегія стосовно забезпечення належного рівня фінансової безпеки домогосподарств набуває особливого значення у період фінансової нестабільності та проведення економічних реформ в Україні, оскільки у цей час відбуваються серйозні перетворення у господарському житті держави. Забезпечення належного рівня фінансової безпеки охоплює всі сфери діяльності домогосподарства. Лише за умов повного використання вищеперелічених напрямів забезпечується достатній захист домогосподарства. Також поліпшення рівня фінансової безпеки домогосподарств можливе за умов створення і реалізації відповідних фінансово-економічних, нормативно-правових та методологічних засад державної політики.

Список використаних джерел:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека. Київ : Фенікс, 1999. 338 с.
2. Воробійов Ю.М., Ворошило В.В. Фінанси домашніх господарств у фінансовій системі держави : монографія. Сімферополь : АРІАЛ, 2013. 232 с.
3. Данилюк М.М. Фінансова безпека домогосподарств в умовах фінансової нестабільності. *Економіка, фінанси, право*. 2019. № 5(4). С. 6–8.
4. Єлісєєва О.К. Статистичне моделювання фінансової безпеки України. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2018. № 1–2. С. 10–18.
5. Єрмошенко М.М. Основні засади підвищення фінансової безпеки держави. *Економічна та соціальна політика. Економічна безпека України: проблеми та перспективи* : матеріали круглого столу. URL: <http://www.niss.gov.ua/book/journal/ekon.htm#b2>.

6. Зварич М.С. Механізм забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в Україні : дис. ... канд. ек. наук : 08.00.08 ; ДВНЗ «Університет банківської справи». Київ, 2020. 218 с.
7. Ладюк О.Д. Фінансова безпека: характеристика складників. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_11_59.
8. Лиса О.В. Загрози фінансовій безпеці вітчизняних підприємств і домогосподарств на сучасному етапі. *Бізнес Інформ*. 2018. № 11. С. 427–433.
9. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України : монографія. Київ : НІМБП, 2004. 117 с.

References:

1. Baranovskyi O.I. (1999) *Finansova bezpeka* [Financial security]. Kyiv: Feniks. (in Ukrainian)
2. Vorobiov Yu.M., Voroshylo V.V. (2013) *Finansy domashnikh gospodarstv u finansovii systemi derzhavy* [Household finances in the financial system of the state]. Simferopol: VD «ARIAL». (in Ukrainian)
3. Danyliuk M.M. (2019) *Finansova bezpeka domohospodarstv v umovakh finansovoi nestabilnosti* [Financial security of households in conditions of financial instability]. *Ekonomika, finansy, pravo*, vol. 5(4), pp. 6–8.
4. Ielisieieva O.K. (2018) *Statystychne modeliuvannia finansovoi bezpeky Ukrainy* [Statistical modeling of financial security of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu*, no. 1–2, pp. 10–18.
5. Iermoshenko M.M. (2018) *Osnovni zasady pidvyshchennia finansovoi bezpeky derzhavy* [Basic principles of improving the financial security of the state]. *Ekonomichna ta sotsialna polityka. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta perspektyvy: materialy kruhloho stolu*. Available at: <http://www.niss.gov.ua/book/journal/ekon.htm#b2> (accessed 01 March 2021).
6. Zvarych M.S. (2020) *Mekhanizm zabezpechennia finansovoi bezpeky domohospodarstv v Ukraini* [The mechanism of financial security of households in Ukraine] (PhD Thesis), Kyiv: SHEI "University of Banking".
7. Ladiuk O.D. (2016) *Finansova bezpeka: kharakterystyka skladnykiv*. [Financial security: characteristics of components]. *Efektivna ekonomika*, no. 11. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_11_59 (accessed 01 March 2021).
8. Lysa O.V. (2018) *Zahrozy finansovii bezpetsi vitchyznianskykh pidpriemstv i domohospodarstv na suchasnomu etapi* [Threats to the financial security of domestic enterprises and households at the present stage]. *Biznes Inform*, no. 11, pp. 427–433.
9. Sukhorukov A.I. (2004) *Problemy finansovoi bezpeky Ukrainy* [Problems of financial security of Ukraine]. Kyiv: NIMBP. (in Ukrainian)